

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 24.

V Ljubljani, 31. decembra 1890.

Letnik III.

Kako hraniti in rabiti sadje.

To ni še zadosti, da kmetovalec prideluje lepo sadje; on je mora znati tudi hraniti in sveže ali suho, ali kot mošt, ali vkuhano, ali na kak drugačen način pripravljeno kolikor mogoče dobro porabljati.

Da se pa sadje kolikor mogoče drago spečava, treba pred vsem, da se o pravem času potrga in na naraven, različnim sadnim vrstam ugoden način hrani. V tem oziru delajo kmetovalci še mnogo napak, ne trgajo sadja z roko, ampak otresajo je ali celó klatijo, še predno je na drevesu dozorelo.

Če klatimo sadje s kolom, poškodujemo je tem bolj, čim trdneje se drži veje, ker je še nezrelo; ono pade na tla, dobi madeže in začne kmalu na potolčenih mestih gniti; poleg tega poškodujemo in polomimo mnogo vejic, ki bi utegnile roditi v prihodnjem letu.

Če otresemo sadje, pocepa na tla, potolče se in kmalu bo gnilo na ranjenih mestih. S tem izgubi skoro vso vrednost za kupčijo, ker nihče ne mara gnilega sadja.

Plemenito, za kupčijo odmenjeno sadje, katero naj se dolgo ohrani, ker mu je cena večja, čim pozneje je prinesemo na trg, moramo vsakakor z roko trgati. Zato rabimo navadne lestvice, katere vtikamo lahko med vejevje; sadje pa nabirajmo v platnen predpasnik, s pasom pritrjenim čez levo ramo.

Vsak sadjar mora sprevideti, da se z roko nabrano, neomadeževano plemenito sadje dalje ohrani in da se, ker je čisto in zdrave, še enkrat draže ali še bolje plačuje, nego sklačeno ali otreseno, omadeževano in ognilo sadje.

Tudi to je pozvedel in preračunil lahko vže vsak sadjar, da je več izgubil s tem, če je plemenito sadje klatil ali otresal, ker je vsled tega madežasto in ognilo in so se tudi drevesa poškodovala, nego bi bil potrošil za skrbno nabiranje.

Tem bolj se moramo čuditi, da ni škoda še vseh kmetovalcev spametila, ampak da tu pa tam še marsikdo sadje klati in otresa.

Vsaka sadna vrsta naj se tudi o pravem času pobira. Izkušnje nas učé, da moramo poletna jabolka in poletne hruške potrgati, kakor hitro porumené, predno so popolnoma zrele; če jih pustimo na drevesu, da popolnoma dozore, postanejo kmalu prezrele, mokaste ali pa testene, ne se držé dolgo, ne moremo jih daleč razpošiljati, in vsled tega jim pada cena.

— Jesenska in zimska jabolka in hruške pa naj dozore na drevesu, in nikdar jih ne trgajmo pred oktobrom. Če pobiramo tako sadje prezgodaj, zgrbanči se nam, bode pusto in ostane brezsočno.

Sadje za domačo rabo: jabolka in hruške, ki se porabijo za mošt, naj dozore na drevesu, in lahko jih skrbno otriesamo, saj jih takoj porabimo.

Na drevesu dozorelo moštno sadje ima več sladkorja v sebi, daje torej boljše, vztrajnejše mošt, nego vraskavo, kislo, ne popolnoma zrelo sadje.

Kadar naj breskve ali marelice daleč pošiljamo, moramo jih potrgati, predno dozore. Če jih pa mislimo kmalu použiti, potrgajmo jih prav previdno tedaj, kadar dobé vže močnejši duh, pa mehkejši lup in se sad lahko snema z veje.

Črešnje naj se potrgajo zrele pri lepem vremenu; če so prezrele, izgubé lepo barvo in gnijo rade.

Češplje, slive in mirabele naj se trgajo zjutraj zgodaj in, če naj jih daleč pošiljamo, tedaj, kadar so popolnoma dozorele in imajo svojo pravo barvo, pa da so še trdikaste; kadar jih tržemo, prijemajmo jih samo za repek in ne tikajmo sadu, da ne pobrišemo onega prašca, s katerim so nadihnene; obrisane češplje in slive niso več tako vabljuje.

Tiste češplje, katere porabimo za slivovec ali za čežano (povidl), otriesimo šele tedaj z drevesa, kadar so temno modre, vele in zgrbančane; takrat so zrele, sladkorja polne in dajejo dober slivovec in dobro čežano; nasprotno so pa rdečkaste češplje, kakeršne vidimo večkrat po trgih, le na pol ali za silo zrele, torej kisle in nezdrave.

Orehi naj ostanejo tako dolgo na drevesu, dokler jim ne popokajo zelene lupine in dokler jih ni mogoče otresti, ne da bi trebalo klatiti jih s koli; s tem se močno poškoduje drevje. Kedar orehi niso še zreli, moramo zeleno lupino z nožem otrebiti; taki orehi so črnikasti, niso očitni, nezrelo zrno se posuši v njih, in zato nema tako blago cene v kupčiji.

Predno spravimo potrgano sadje, preberimo je skrbno, ločimo drobno od debelega, lepo barvano od revnejšega, in to pri vsaki posamezni sadni vrsti; kajti dobro odbrano sadje je vedno lažje in dražje prodati, nego pomešano, katero mora šele kupec odbirati. Seveda moramo nagrizeno, piškavo, pohabljenno ali celó nagnilo sadje najprej odstraniti in kmalu porabiti.

Kadar pospravljamo sadje za pošiljatve, ravnajmo po sadni vrsti in pa z ozirom na oddaljenost kraja, kamor naj blago pošljemo.

Jabolka povijmo v mehke, svilnat papir in vložimo jih tesno skupaj v skrinje, pletenice ali v male sode, katerih dno je zagrmeno s slamo, stene pa obložene s papirjem; površna plast bodi slama ali pa tako zvana lesena volna; posodo moramo trdno zapreti.

Hruške je spravljati skoro enako, samo da jih vložimo podolgič, da se repki ne polomijo, in pa samo v dve vrsti drugo nad drugo.

Breskve, marelice, črešnje, slive, češplje, reinclaud spravljajo se, a ne vsipljejo, v plitve, ob stenah s papirjem oblečene skrinjice, tako da je bolj trdo sadje spodaj, a mehkejše zgoraj; potem se pokrije z rženo slamo in na pokrivalo skrinje se zapiše: zgoraj. (Pri nas črešnje spravljajo v pletenice, tudi kadar gredo v zelo oddaljene kraje.)

Orehom je treba poprej sleči zeleno lupino, drugače plesnijo; potem se pospravijo v vreče, sode ali v skrinje.

Kmetijsko ali moštno sadje ne zahteva posebne skrbnosti pri razpošiljanji; navadno je naložimo v ladje, na vozove, železnične vagoni; vedno pa je dobro, da so dno in stene oblečene s slamo.

Kadar pošiljamo tako sadje, bodi nam poglavitna skrb: 1.) da pošljemo samo zdravo, trdo sadje, katero je skrbno odbrano in otrebljeno od ognilega sadja, drugače mine kupce vse veselje do takega ognilega, ranjstnega sadja, iz katerega se odceja rjava juha z voza in oni nam ponudijo za nje le revne cene. Tudi je skrbeti, da ne pride dež do naloženega sadja;

2.) da vsipljemo sadje kolikor mogoče rahlo na voz, ali kamor bodi, in da ne teptamo po njem s škornjami.

Kmetijsko sadje — jabolka, hruške, češplje za sušenje — naj se ne pošilja v prevelikih sodih ali skrinjah, ker pri prevažanju preveč trpi ter ne daje mnogo vrednega sušja.

Sadno drevje v loncih.

Z vrtnarstvom se lahko tudi peča, kdor ni lastnik niti pedi zemlje; cvetke si lahko vzgaja v loncih ter krasi z njimi svoja okna, po zimi pa svoje sobe in si

Podoba 49.

tako napravlja veselje in prijetno zabavo brez imena vrednih stroškov. Tudi s sadjarstvom se je mogoče baviti brez vrta ali sadovnjaka, in sicer ravno tako, če

si vzgajaš svoja drevesca v loncih. Vzgoja sadnega drevja v loncih pa ni samo zabavna tēr prijetna, ampak tudi prav zelo poučna. Z drevescem v lonci moraš pa kaj pravilno ravnati, vsako zarezo, ki jo narediš z nožem, moraš prej dobro premisliti, predno jo napraviš. Tu imaš vsak popek vedno na umu in ga zmerom opazuješ, kaj bode iz njega: poganjek, cvetje ali pa ostane gluh. Obrezovati je sadno drevje v loncih tako, kakor pritlično drevje raznih oblik, le da se da drevesu skoraj brez izjeme oblika krogle ali piramide. Ni pa skoraj kaj lepšega nego tako malo drevesce, kadar cvete in kadar je obloženo z najlepšim sadjem. Mali trud, ki si ga imel ž njim, povrne se ti stoterokrat. Podoba 49. kaže rumeno mirabolano, vzgojeno v lonci. Misli si tako drevesce postavljeno na mizo, kadar povabiš na kosilo svoje prijatelje. Ali bodo gledali, ko bodo trgali zrelo sadje pri mizi z drevesa, in marsikaterega bodeš pridobil za tako sadjarstvo. Ako ti je pa uspěvalo tako drevje, raslo ti bode veselje od dne do dne do sadjarstva, zato pa ne bodeš prej miroval, da dobiš vsaj majhen kos vrta, na katerem se bodeš mogel s sadjarstvom bolj zelo baviti. Sadno drevje v loncih je zelo poučna reč, ob enem pa pospešuje sadjarstvo na širši podstavi.

Raznotere vrtnarske reči.

O sejnanji pešek. Da do božiča nabrane peške gotovo še prihodnjo pomlad kalijo, naj se z drobno prstjo zmešajo, v tružico ali zaboj denejo, z vodo polijejo, in zaboj kam pod streho blizu kakega okna dene, da vse skupaj dobro zmrzne. Kadar se ob vlažnem vremenu otajana prst osuši, dobro jo je zopet še z vodo politi, da zopet zmrzne. Meseca sušca ali kadar je ugodno za setev, vsejejo se peške s prstjo vred v pripravljene gredice, kakor je bilo v zadnjem „Vrtnarji“ povedano. Tako zelo prezeble vsejane peške gotovo vse še tisto pomlad kalijo. Sredi zime, kadar je veliko snega in zelo zmrzla zemlja, bilo bi pač težavno ze peške 1 m/ globoko jamo izkopavati in samo za kakega pol čefrt litra pešek bi tudi ne bilo vredno, kakih par lopat prsti za tružico se pa uže dobi. Fr. Klinar.

Plesen na vkuhanem sadji preprečiš in je dlje časa ohraniš dobro, ako posodo, v kateri najdeš začetek plesna, odpreš in naspeš po vrhu pol centimetra na debelo stolčnega sladkorja ter jo potem zopet dobro zapreš, oziroma zavežeš z mehurjem ali pergamentnim papirjem.

Zmrzle rastline oteti. Mnogokrat se ti pripeti, da pozabivši pustiš kje svoje rastline, ki ti vsled nastalega mraza zmrznejo. Večina zmrzlih rastlin pa s tem ni še umorjenih, to naredi šele najhujši mráz. Pač pa take rastline največkrat zato poginejo, ker prehitro pridejo na gorko. Zmrzlo rastlino moraš prav počasi odtaliti, potem jo je zelo lahko ohraniti. V ta namen jo prenesi v kakšen kraj, kjer je toplo le malo stopinj nad ničlo, in pusti jo tam, da se prav počasi odtaja.

Proti gosenicam na zemlji, ohrovtu itd. Kakor hitro zapažiš po leti frčati bele metulje po zelji, ohrovtu, itd. naglo položi tu in tam po gredah vejice in listja od navadnega bezga. Duh bezgov prepodi metulje, in zato delajo zalege v zelenjadi, prepodi pa tu gosenice, ki bi se utegnile prikazati. Poskus z bezgovim listjem i tako nič ne stoji, zato ga našim čitateljem prav zelo priporočamo, saj je vsakemu znano, koliko škode lahko gosenice naredo.